

AVTORJI IN KNJIGE

Vital Klabus

V ZNAMENJU STRELCA NAPREJ*

1

Niko Košir je kot pisatelj eden tistih avtorjev, ki se pojavijo nepričakovano in pozno, potem ko jim nihče ni pripisoval posebno velikih literarnih zmožnosti, če izvajamo prevajalske. Leksikon Slovenska književnost (Cankarjeva založba, 1996) ga sicer navaja, a s poudarkom bolj na drugih njegovih dejavnostih: bil je urednik, srednješolski pedagog, predavatelj na fakulteti, prevajalec, publicist. Temu dodaja, a ne na prvem mestu: »Pisal je novele s tematiko iz vojne in povojnega časa, vezane na tradicijo psihološkega realizma; objavil je biografijo Prešerna, zbirko esejev o romanskih pisateljih in nekaj knjig spominske proze ...« Knjige, s katerimi se je sčasoma razvil v pravega pisatelja, navaja leksikon bolj pomanjkljivo, posebno tiste, nastale po upokojitvi. Sicer pa se zdi, da tudi sam avtor ni sestavil popolnega seznama, ko ga je pripravljal za prilogo v novi knjigi. Tu navaja: Prigode stražarja Primoža (1964), Temne lise (1978), Odsvitanja (1983), Srečanja s sodobniki (1984), Mojih šeststošestnajst partizanskih dni (1989), Čas računov (1993), Simfonija slovesa (1994), Vračanja (1994), V znamenju strelca (1997). Kje so ostali Postržki (Iz miznice in od drugod, 1991)? Morda so bili vključeni v katero od naštetih del?

Od vsega tega je le nekaj literarne proze, večina so memoari, spomini, dnevniški zapiski. Kar pa je pri Koširju sprva bolj pičlo, zadržano, previdno, kakor da se avtor ne zanese povsem ne na svoj spomin ne na zmožnost pisanja, postaja sčasoma vedno pogumnejše, določnejše. Tri od omenjenih knjig je pisatelj celo izdal sam, v samozaložbi. Kako je to zmozel in kako se mu je

* Niko Košir: V znamenju strelca 2. Dnevniški zapiski od leta 1995 do konca leta 1997. Društvo Knjižna zadruga, Ljubljana 1998. Opremil Cveto Jeraša. Str. 248.

finančno izteklo, lepo popisuje sam. Jasno je, da je mogoče zasebno izdajati knjige le, če nimaš posebnih finančnih načrtov in potreb.

Lanska izdaja prvega dela *V znamenju strelca* je bila na knjižnem trgu nenavadno uspešna. Vse doslej so Koširjeve (večinoma ne obsežne) knjižne objave naletele na bolj ali manj gluha ušesa. Le malokdo je poročal o njih v časopisju, brali so jih povečini le avtorjevi prijatelji in znanci. Vendar je prav iz naklonjenosti le-teh očitno pozornost polagoma prešla prvotne ozke meje, in ko je s knjigo *V znamenju strelca* avtor prvič tvegalo malo večji obseg in bolj večplastno vsebino o daljšem obdobju iz svojega življenja, se je med ljudmi hitro razširila novica o nepričakovanem »novem« pisatelju. Povrh gre v knjigi za zgodovinsko najbolj kočljiva leta našega osamosvajanja; to zlahka pritegne zanimanje bralcev.

Iz bibliografskih ali pa le skupih poročil o novih knjigah se je tako Košir s svojo novo knjigo preselil v resnejše časopise in revije. Knjigo je pozdravila cela vrsta piscev, med njimi nekaj posebno veljavnih imen. Ocena je bila v splošnem pozitivna, celo izrazito naklonjena avtorju. Zanj je bilo to seveda presenečenje. Razveselil se je in vse skupaj ga je močno spodbudilo.

Nadaljevanje spominov je imel že v delu in zdaj se je neprimerno laže lotil hitrejšega nadaljevanja. Prej ko v letu dni je imel dokončan drugi del, to je *V znamenju strelca 2*. Če sem prav obveščen, je zdaj izdal še neki ponatis.

Košir v kritikah svoje lanske knjige ni prisluhnil samo hvali in priznanju, temveč tudi nekaj kritičnim pripombam in nasvetom. Dal si je to in ono povedati. Priznava, da bi lahko posvečal več pozornosti velikim problemom in manj vsakdanjemu drobižu. Med temi ocenjevalci sem bil tudi jaz in svoje stališče sem zaključil takole: »Če bi bilo v knjigi malo več filozofije ali vsaj analitičnega mišljenja, bi lahko celo rekli, da imamo v Niku Koširju nekakšnega slovenskega Montaigna.« Košir se odziva na to z izjavo: »K tej zadnji trditvi bi pripomnil samo to, da bo morebiti bolj držala, ko bodo bralci in kritiki imeli pred sabo moje zapiske iz leta 1997.« In res obsega to leto v novi knjigi skoraj 150 strani, obe prejšnji leti (1995, 1996) pa le devetdeset. Očitno je avtor prilagodil svojo tehniko šele od začetka zapisov za leta 1997 naprej, potem ko so mu prišle v roke omenjene ocene.

Na podlagi ocen in kritik je torej avtor temeljito prilagodil koncept svojega dela in ga nato oblikoval z malo drugačnih vidikov. Kako?

2

Očitno je zelo skrčil podrobne opise iz vsakdanjega življenja, slike narave, opise o obiskih znancev in prijateljev in se z večjo vnemo posvetil razmišljanjem, kakor se mu je posvečal doslej. Je pa bilo razmišljanje že od

vedno osnovna pobuda za njegove memoarske zapise. Ali je s tem resnim upoštevanjem tujih nasvetov svoje pisanje izboljšal?

Najbrž je na splošno tvegano avtorjem takole svetovati, kako naj pišejo. Tudi za samega avtorja je tvegano, če se kar sprijazni s tujim mnenjem in se skuša ravnati po njem, ne da bi sam v sebi dognal, kako je z vsem tem. Do bistva stvari se mora človek prikopati sam, iz svojih izhodišč, to pa je možno doseči le počasi, trudoma.

V *znamenju strelca 2* je torej brez dvoma nekoliko izpiljena različica Koširjevega pisanja spominov, ni pa bistveno drugačna kot v prejšnji knjigi (ali prejšnjih knjigah). Avtor se je odrekel obširnim delom snovi, pa s tem svoje delo začudo kar malo osiromašil. Zadnja knjiga je zato manj živahna, bolj suha, ponekod malo suhoparna, kakor prva ni bila. Bralec marsikje pogreša prav tisto, česar se mu je lani zdelo včasih preveč: ptičke, poljščine, gozdove, travnike, pa vsakdanji kmečki trenutek. Podeželje brez stalne menjave vremenskih razmer in letnih časov sploh ni več pravo podeželje. Zdi se, da je vse to bistven element Koširjeve memoaristike, in ta zdaj deloma manjka. Kakšna ironija!

Tudi to, da se je avtor bolj na široko razpisal o nekaterih tehtnejših problemih (o spravi, odnosu do NOB in raznih političnih vprašanjih, o današnjem položaju kulture), je deloma izboljšava. Vendar se pri tem ni mogel povzpeti dosti više od ravni, ki je znana pri boljši časopisni ali revialni obravnavi sodobnosti. Tako hitro pač ni bilo mogoče napraviti, kar si je zamislil pod vplivom kritike, improvizacija je bila nujna. Problemi, ki jih je izbral, pa tudi niso novi in najbrž vse preveč ponavljajo znana današnja javna vprašanja. Bralec bi si želel bolj vpogled v probleme, ki jih javnost ne opazi tako zlahka.

Kljub temu tudi drugi del *V znamenju strelca* ni nič manj solidno delo v primerjavi s prvim, nasprotno, je zanimivo in koristno dopolnilo. Vnesene tehnične spremembe niso resno spodkopale ravni, na kateri so prejšnje Koširjeve knjižne objave. Uspeh mu zagotavlja že lanskoletni splošni dobri odziv bralstva in javnosti.

Dovolil pa bi si opozoriti na neko sicer bolj obstransko avtorjevo slabost. Sicer je človeško razumljivo, da se tudi Niko Košir v svoji kritični nejevolji nad marsičim včasih miselno prepusti psihozi obrekovanja in vzame zares, kar je v resnici le zlobno, nikjer ne dokazano natolcevanje. Tu mislim na njegov odnos do Perspektiv, revije in skupine iz 60. let. O tem piše takole: »Tako, na primer, včeraj,« piše Košir pod datumom 22. januar 1995, »pisatelj Vladimir Kavčič, ko ima nekaj pripomb k Ruplovemu umovanju o Slovencih 162 let po Prešernu. Rupel govori o 'prvih lastovkah slovenske pomladi' in s tem v zvezi o vlogi revialnega tiska v šestdesetih letih. Kavčič upravičeno pripominja, da tedanje akterje razporedi po shemi, ki ne upošteva zadostne

količine historično preverljivih dejstev. S tem v zvezi piše, kar vem tudi jaz, da so bile Perspektive ustanovljene na pobudo Borisa Kraigherja kot plačana opozicija zoper starejšo, posmehljivo imenovano 'humanistično' pisateljsko generacijo, predvsem tisto, ki je sodelovala v NOB. Ti, v partijskem inkubatorju vzrejeni mladci, so nekaj časa vneto opravljali zaupano jim nalogo ... Tako se je pač zgodilo, da so ti nadobudni mladci, ko so uvideli, da se njihov zaželeni nasprotnik nima namena braniti, ker se mu je zdelo ali odveč, ali pa so svojo bojevitost že deloma iztrošili med vojno in prva leta po njej, svojo napadalnost začeli zlagoma in sprva dokaj previdno usmerjati na svoje delodajalce. Ti pa so se pač držali pravila Cankarjevega župnika iz Hlapcev: če hlapcu ukažem, naj pelje gnoj na njivo, naj ga ne zvrne pod cesto, ker bo tedaj tudi sam zletel na cesto. Od tod zamera, od tod spori in od tod 'naprednost', ki sprva ni bila drugača kot sluzavo klečeplaštvo ...»

O tem se je že od nekdaj veliko govorilo, vedno pa brez kakršnihkoli argumentov. To so samo apodiktične teze in nič več. Tako bi si mnogi želeli, da bi bilo, pa ni. Vse te trditve so v bistvu skrajno nelogične, že kar smešne. Ta Koširjeva izjava je tudi sama na sebi zapisana površno, nejasno, to je drugače, kakor zna sicer pisati ta stilist (v nasprotju s svojimi jezikovnimi načeli tu celo malomarno uporabi povsem nepotrebnih tujki: akter in historično).

Več je o tem zapisanega v Kermaunerjevi lanski obsežni monografiji Trije despote 1 (Diktator Aleksander Veliki), v analizi znane drame Vladimira Kavčiča. Knjiga je zamišljena kot dialog med Kavčičem in Kermaunerjem in Kavčič je tam napisal o teh rečeh veliko več kakor Košir in z resnejšim konceptom, a v bistvu z enakimi za lase privlečenimi argumenti. Na to obljublja obširen odgovor Taras Kermauner. Ta polemika bo prinesla tudi dokončen odgovor na Koširjeve teze.

Vseeno naj že tu na kratko navedem nekaj dejstev.

1. Dobro, Kraigher je odločil, naj bo revija – a tudi vse druge revije v takratni Sloveniji so lahko izhajale le z dovoljenjem partije. Zakaj je grdo, nemoralno, če ustanoviš Perspektive na podlagi paktiranja s partijo – zakaj pa ni nemoralno, če so tudi druge revije (Sodobnost, Mlada pota, Obzornik ...) nastale in delovale na podlagi paktiranja s partijo, saj drugače sploh ne bi mogle izhajati?

2. Kaj je »plačana opozicija« v režimu komunističnega totalitarizma? Ali je to sploh možno? Dobro se spominjam skromnih honorarjev, ki smo (so) jih dobivali za svoje spise avtorji ali uredniki za svoje delo (čeprav so bili ti honorarji morebiti manj skromni, kakor so danes – takrat se je vendarle še nekaj časa vlekla tradicija iz stare Jugoslavije, v kateri so bili, to je znano, priznani pisatelji plačani kar solidno). In kako naj boš opozicija, če niti nimaš stranke! Perspektive niso imele političnih ambicij. To bi bilo nekako tako, ka-

kor če bi danes rekli, da je Društvo književnih prevajalcev plačana opozicija, ker dobi na leto od ministrstva za kulturo kak milijon tolarjev za delovanje.

3. Kaj pomeni: »v partijskem inkubatorju vzrejeni mladci«? Na splošno perspektivovci nismo bili komunisti. Štipendije se bile sila redka stvar. O inkubatorjih takrat še ni bilo mogoče govoriti, ni še bilo partijskih centrov in organiziranega marksizma ...

4. Res smo kritizirali »humaniste«, a po naročilu partije? Le čemu? Res je le to, da je naša generacija izumila odpor do »sentimentalnega humanizma«. Ali bomo danes rekli, da vsi tisti, ki napadajo Tarasa Kermaunerja, delujejo po naročilu LSD ali SDS?

5. Kaj pomeni pri vsem tem »naprednost« in »sluzavo klečeplastvo« (SSKJ pozna le obliko klečeplastvo), bi bilo treba šele razložiti. Deloma smo »klečeplazili« po letu 1945 pred komunisti, prej pred okupatorji tako rekoč vsi Slovenci (vsi Jugoslovani), s temi vred, ki zdaj s temi besedami zmerjajo druge. Dostikrat je bilo od tega odvisno življenje. Itn.

O vsem skupaj je mogoče zatrdno reči le to, da so se tedanji neuradni kulturni nasprotniki Perspektiv iz ljubosumnosti zatekali v laži (in to počnejo še danes): ljubosumnost je izvirala iz tega, da so dotlej veljali za prve v javnosti in kulturi poleg partije in politikov, zdaj pa so se pojavili drugi, ki so bili očitno pogumnejši od njih, »svobodnejši«, kolikor je bilo to mogoče, pa tudi sicer močnejši.

Košir se je tu prenagljuje spustil na področje, o katerem ve manj, kakor sam misli. Takšni neutemeljeni vrinjeni odstavki – res, da jih ni veliko – jemljejo knjigi nekaj avtentičnosti.